
Bećir Macić

GENOCIDNI AKTI NAD BOŠNJACIMA U LOGORIMA I DRUGIM MJESTIMA ZATOČENJA

Rezime

U agresiji na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995.), prema pravomoćnoj presudi respektabilne sudske instance Haškog tribunala za bivšu Jugoslaviju (19. aprila 2004.), u ovoj državi je izvršen zločin genocida. Ovaj najteži oblik zločina protiv čovječnosti, sa svih njegovih pet djela prema Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948. - član II), počinjen je protiv bošnjačke zajednice, s namjerom njenog potpunog ili djelimičnog uništenja. Za elaboraciju genocida nad Bošnjacima ovaj zločin može se dovesti u koincidenciju s logorima pod srpskom kontrolom u BiH, gdje su izvršeni svi genocidni akti. Prema dostupnim podacima, takvih logora je bilo oko 600, pod srpskom kontrolom, a kroz njih je prošlo oko 200.000 logoraša, uglavnom Bošnjaka.

Ubistva članova bošnjačke grupe su vršena u logorima planski, sistematski, organizovano i masovno, a učestvovao je veliki broj izvršilaca, prema pripremljenom modelu. To je doprinijelo da je značajan dio bošnjačke populacije, oko 40.000, ubijen u logorima.

Nanošenje teških tjelesnih i mentalnih povreda pripadnicima bošnjačke grupe, također, je vršeno u sistemu logora u BiH. Više je radnji koje se mogu svrstati u navedeni genocidni akt, a prije svega silovanje, zatim razni oblici torture. Žrtve su obično bile djevojke i mlade žene, a nerijetko i djevojčice od 14 (pa i manje godina) do starijih žena (preko 60 godina). Mnoge od njih su

poslije brutalnih višestrukih silovanja bile ubijene.

Namjerno nametanje bošnjačkoj grupaciji uvjeta života koji će da izazovu njeno fizičko uništenje u cjelini ili djelimično je genocidni akt koji se dobrim dijelom ostvarivao i u logorima, što se može ilustrovati i brojnim primjerima, naročito u vezi s uvjetima smještaja, higijenom, ishranom i dr. Za smještajne kapacitete korišteni su hangari, betonski bunkeri, tuneli, skladišta, magacini, rudnici, stare jame, garaže, podrumi, staje za stoku, farme i dr. Prostorije su bile izuzetno tijesne, ležalo se na betonu, bez provjetravanja, ljeti pod velikom vrućinom itd.

Zavođenje određenih mjera koje će spriječiti uvjete rađanja unutar te grupe je genocidni akt koji se mogao pratiti i u logorskim sistemima u BiH. Nakon silovanja Bošnjakinja, njima nije dozvoljeno abortiranje, odnosno trudne žene su zadržavali u logorima do kasne trudnoće i poslije ih progonili, s namjerom da rađaju neželjenu djecu. Nakon toga, i poslije silovanja, mnoge žene nisu sklapale brakove, a ne mali broj je trajno raskinu porodičnu vezu, porodice su destrukuirane.

Prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu je, također, genocidni akt koji se može dijelom dovesti u vezu s logorima. Mnoga djeca iz logora, ili nakon razdvajanja od roditelja, premještena su u neku drugu skupinu, što je na njihov razvoj ostavilo trajne posljedice. U novom društvenom ambijentu, djeca su bila asimilovana, a nerijetko su bila i predmet prodaje, nezakonitog usvajanja i sl.

UAGRESIJI NA BOSNU I HERCEGOVINU (1992-1995.), počinjen je najteži oblik zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava – genocid, što je potvrđeno od Haškog tribunala za Jugoslaviju i Međunarodnog suda pravde. Prema dosadašnjim saznanjima, u istraživanjima, genocid, sa svih njegovih pet djela (član dva Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948.) – ubistvo članova skupine; nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede članovima skupine; namjerno podvrgavanje skupine takvim uvjetima života koji bi trebali dovesti do njezina potpunog ili djelimičnog uništenja; prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu, počinjen je u logorima i drugim mjestima zatočenja protiv bošnjačke zajednice, s namjerom njegovog potpunog ili djelimičnog uništenja. Masovnost logora i drugih mjesta zatočenja, prema podacima Saveza logoraša BiH (652), te oblici zločina

počinjenih u njima, o čemu će biti više riječi u narednim dijelovima referata, nedvosmisleno pokazuju relevantnost našeg polaznog stanovišta. S obzirom na to da je oko 90 % logora bilo pod srpskom kontrolom, a da su u njima bili skoro u cjelini zatočeni Bošnjaci, sagledat ćemo genocid u logorima i drugim mjestima zatočenja nad bošnjačkom nacionalnom zajednicom, čiji broj se kreće oko 200.000. Čini se da je genocidne akte u metodološkom smislu najbolje pratiti kroz pet genocidnih akata naznačenih u članu 2 Konvencije.

Ipak, prije toga nekoliko pristupnih napomena, bolje reći, izvoda iz istraživanja ove problematike.

Helsinki Watch, kao respektabilna organizacija za praćenje ljudskih prava, pratila je kršenje ljudskih prava u BiH od aprila 1992., da bi u augustu 1992. izdali prvi dio Ratnih običaja u Bosni i Hercegovini, a drugi dio – osam mjeseci kasnije – aprila 1993. Već tada, može se reći u početnoj fazi agresije na BiH, date su vrlo značajne ocjene o kršenju ljudskih prava u zarobljeničkim logorima. Posvećujući najveću pažnju logorima pod srpskom kontrolom (Brčko, Luka, Batković, Foča, Prijedor).

U tom izvještaju (Ratni zločini u Bosni i Hercegovini, II dio, Fond Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1993.) pored ostalog se navodi: (str. 18.) "...vojne i policijske snage samozvane Republike Srpske smještale su zarobljenike u četiri zarobljenička logora, u Omarsku i Keraterm, zarobljene osobe, uglavnom muškarci, su redovno tučeni do smrti, izgladnjivani i terorizirani. Zločini vršeni u ova dva logora su bili sustavno pripremani i namjerni. Zločini su se također događali u druga dva logora: Manjači i Trnopolju, žene su silovane. Činjenica da su četiri najveća zarobljenička logora u Bosni bila smještena tako blizu Banjoj Luci – centru samozvane Republike Srpske – praktično negira mogućnost da civili i vojne vlasti nisu znali za logore i zločine koji su se u njima vršili".

U Izvješću Bassiounijeve komisije, nazvane po istaknutom ekspertu za međunarodno pravo prof. Šerifu Bassioniju, koja je radila od septembra 1992. (prva sjednica) do 15. aprila 1994. (posljedna, dvanaesta sjednica) i bila preteča Haškog tribunala za Jugoslaviju, također su date te relevantne konstatacije o logorima na području BiH, posebno dio logora pod nadzorom Republike Srpske (Međunarodni sud za ratne zločine na području bivše Jugoslavije, Hrvatski Helsinški odbor za ljudska prava i Hrvatski pravni centar, Zagreb, 1995., str. 308-311.)

Između ostalog se navodi:

“Komisija posjeduje informacije da bosanski Srbi imaju nadzor nad logorima u kojima su u velikom broju počinjena teška kršenja Ženevskih konvencija i druge povrede međunarodnog humanitarnog prava, uključujući ubijanje, mučenje i silovanje. Po ocjeni ove komisije, bosanski Srbi koriste logore za postizanje nadzora nad zemljopisnim područjem, te protjerivanje i eliminisanje druge etničke i vjerske skupine iz dotičnog područja.”

Što se tiče namjena logora, komisija je zaključila slijedeće:

- a) Krajnji cilj logora je da se postigne “etničko čišćenje” (...).
- d) Namjerno ponižavanje i degradiranje zatvorenika uobičajena je značajka svih logora.
 - i) U većim logorima zatvorenike tuku nasumično. Mnoge tuku pod izgovorom da ih ispituju.
 - n) U većini logora (posebice u drugoj polovici 1992. i u prvoj polovici 1993.) zatvorenici su bili dnevno ubijani (...).
 - o) Silovanja su česta u ovim logorima. Zarobljivači su ubijali žene koje su se opirale silovanju, često u nazočnosti drugih zarobljenika.
 - f) Zatvorenici su u svim logorima izloženi mentalnom zlostavljanju i ponižavanju...”

Čini se da se u navodima ova dva nezavisna izvora, a takvih je još mnogo, mogu naći bitni elementi za povezivanje logora i drugih mjesta zatočenja sa sudski potvrđenim genocidom nad Bošnjacima u BiH, pri čemu ćemo se posebno osvrnuti, u granicama koje nam dozvoljava vrijeme, na svaki genocidni akt, prema Konvenciji.

Ubistva članova bošnjačke grupe su vršena u logorima i na drugim mjestima zatočenja planski, sistematski, organizovano i masovno, a učestvovao je veliki broj izvršilaca po unaprijed pripremljenom modelu. To je rezultiralo time da je značajan dio bošnjačke populacije ubijen u logorima – oko 30.000. Savez logoraša BiH je napravio registar utvrđenih oblika zločina, pa i ubistava (SAVEZ LOGORAŠA Bosne i Hercegovine, “UPOZNAJMO SAVEZ LOGORAŠA BiH”, SARAJEVO, maja 2003. godine, str. 49-51.), kao što su masovna strijeljanja, ubijanja vatrenim oružjem, ubijanja hladnim oružjem, odmazda vojnika nad logorašima zbog poginulog saborca, prisiljavanje srodnika da zlostavljaju ili ubijaju jedan drugog, pečenje logoraša na ražnju, mučenja do smrti, ubistvo razvlačenjem logoraša, bacanje ljudi sa viših spratova (insceniranje samoubistva logoraša), masakriranje ljudi i bacanje u ambis i rijeke sa velikih visina. O

svemu ovome, kao i o onome o čemu će se dalje govoriti, postoje autentični izvori, koje je Savez logoraša Bosne i Hercegovine pedantno prikupio i objavio u svome posebnom izdanju: "TORTURE U BOSNI I HERCEGOVINI ZA VRIJEME RATA 1992–1995", Sarajevo, 2003.

Haški tribunal je u Optužnici protiv Slobodana Miloševića (OPTUŽNICA PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA", DANI, Sarajevo, 7. decembra 2001., str. 12) veoma pregledno, za taj period, prezentovao ubistva povezana sa zatočeničkim objektima. Između ostalog, navodi se da je "između logora Krings i logora Manjača, oko 20 muškaraca nesrba ubijeno tokom prevoženja iz jednog u drugi logor 4. 7. 1992.; Brčko: u logoru Luka, pogubljeno je 30-35 zatočenika bosanskih Muslimana 11.–6. 5. 1992.; Čajniče: kod lovačkog doma u Mostini ubijena su 53 nesrba 19. 5. 1992.; Foča: U KP domu ubijeno je najmanje 266 zatočenika bosanskih Muslimana, juni – decembar 1992.; Kalinovik: na polju u blizini Ratina ubijena su otprilike 23 muškarca i mladića, bosanska Muslimana iz skladišta baruta, 5. 8. 1992.; Ključ: u Biljanima ubijeno je najmanje 30 Muslimana, muškaraca u starijim godinama, 10. 7. 1992.; Prijedor: u logoru Omarska ubijene su stotine bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, maj – august 1992.; u logoru Keraterm ubijeno je oko 150 nesrba 24. 7. 1992.; Na planini Vlašić, u općini Skender–Vakuf, ubijeno je oko 200 bosanskih Muslimana (...), muškaraca iz logora Trnopolje 21. 8. 1992.; Sanski Most: kod Hrastove Glavice ubijeno je oko 100 nesrba odvedenih iz logora Keraterm i Omarska 5. 8. 1992.; Sokolac: u selu Novoseoci zatočena su i ubijena približno 44 nesrba (Muslimana, prim. akt.) muškog spola 22. 9. 1992.; Zvornik: u domu kulture u Čelopeku ubijeno je najmanje 30 zatočenih nesrba muškog spola u periodu 9. 6. – 26. 6. 1992.; u Tehničkoj školi u Karakaju ubijeno je oko 110 muškaraca bosanskih Muslimana 1. – 3. 6. 1992.; u Gerinoj klanici ubijeno je oko 190 zatočenika nesrba 7. 6. 1992.; Novi Grad: (Sarajevo) kod Srednjeg ubijeno 47 muškaraca bosanskih Muslimana iz logora Rajlovac 14. 6. 1992."

Nanošenje teških tjelesnih i mentalnih povreda pripadnicima bošnjačke grupe također je vršeno u sistemu logora u BiH. Više je radnji koje se mogu svrstati u navedeni genocidni akt, a prije svega silovanje, zatim razni oblici torture. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu je u sklopu svoga istraživanja došao do značajnih rezultata u tom pogledu, označivši masovna silovanja u logorima kao organizovanu djelatnost. "GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991 – 1995", Sarajevo, 1997., str. 455-459). Između ostalog se navodi: "Poseban način torture je tjeranje logoraša

na perverziju sina s ocem, zatim s bratom ... Sve perverzije, kako ove, tako i silovanje žena i ženske djece, vršene su naočigled roditelja, braće, sestara, muževa i drugih članova porodice. Sve mlade žene, kao i djevojčice od 7 do 14 godina, u logoru su silovane od više srpskih stražara. Neke logorašice su umirale u toku silovanja, a neke su poslije toga ubijali, s tim što bi im prethodno odsjekli pojedine dijelove tijela.”

Pored ostalog, u logoru Keraterm, “vršena su silovanja i djece od 7 do 14 godina, koja su nakon toga umirala, a silovanja je vršilo i po 20 srpskih stražara nad jednom ženom. Poznat je slučaj jedne logorašice koja je nakon 20 dana neprekidnog silovanja umrla.” Organizovana su masovna silovanja ženske djece u logorima, posebno (...) na području Unsko-sanske regije (Ključ, Sanski Most, Prijedor, Bosanski Novi, Bosanska Dubica), gdje su silovane djevojčice od 12 – 14 godina, a nerijetko i od sedam,” (...) na ovom području su otvarani posebni logori “bordeli” (kojih je bilo desetak)...”

Logoraši su bili izloženi najsurovijim metodama fizičkog mučenja, što je imalo za posljedicu nanošenje teških fizičkih i mentalnih povreda pojedincima, a mnogi su ostali trajni duševni i fizički invalidi.

Manfred Novak, direktor Instituta za ljudska prava “Ludvig Boltzmann”, Bečki univerzitet, u predgovoru već navodenoj knjizi “Torture u Bosni i Hercegovini za vrijeme rata 1992 – 1995”, navodi metode fizičkog, psihičkog i seksualnog mučenja, kao što su: “sistematska prebijanja, odsijecanja ušiju, noseva i genitalija, lomljenje kostiju, spaljivanje živih ljudi, sječenje ljudskih bića na komade, zasjecanje rana i posipanje soli na njih, elektrošokovi, gašenje cigareta na tijelu žrtava, prisiljavanje žrtava da piju vlastitu krv i mokraću, treniranje pasa da odgrizaju genitalije i druge osjetljive dijelove tijela, (...) potapanje, sistematsko izgladnjivanje, lišavanje vode i sna, prisiljavanje zarobljenika da čiste minska polja, lažna pogubljenja, zloupotreba religijskih običaja, itd.”

Namjerno nanošenje bošnjačkoj grupaciji uvjeta za život koji će da izazovu njeno fizičko uništenje u cjelini ili djelimično je genocidni akt koji se dobrim dijelom ostvarivao i u logorima, što se može ilustrovati brojnim primjerima, naročito u vezi sa smještajnim uvjetima, higijenom, ishranom i dr. Smještajni kapaciteti su bili takvi da su jasno ukazivali kako je cilj da se bošnjačka populacija i na ovaj način uništi. Dosadašnja istraživanja su nedvosmisleno potvrdila da su za smještajne kapacitete korišteni: sportski, školski, zdravstveni, rekreativni i ugostiteljski objekti, zatim fabričke hale, vojne kasarne, kino-sale, sportske dvorane, stanice milicije, hoteli, kazneno–popravni domovi (državni

zatvori), hangari, betonski bunker, tuneli, skladišta, magacini, distributivni centri, termocentrale, hidrocentrale, vatrogasni i seoski domovi, željezničke stanice, rudnici, stare jame, garaže, podrumi, staje za stoku – farme i dr.

Uvjeti, higijena i ishrana su bili takvi da se mogu sami po sebi označiti kao genocidni akti. Logoraši su, što je potvrda navedenog, dnevno dobijali samo krišku hljeba, a u nekim slučajevima vrijeme za obrok je bilo ograničeno na tri minute. “U svakoj grupi bilo je najmanje 200 pojedinaca, zbog čega mnogi nisu mogli završiti obrok. Oni koji su zbog toga ostajali bez obroka bili su i tučeni. Iz tih razloga mnogi logoraši nisu ni išli na kazan, zbog straha od batina. Logoraši su dva mjeseca spavali sjedeći na zemlji, sa odjećom koju su imali na sebi, sa glavom na rukama, koje su bile naslonjene na zemlju. Logoraša je bilo toliko da nisu imali mjesta da sjednu, a nuždu su mogli obavljati samo svakih 12 sati, a nekada jednom u 24 sata, te su se gušili u spomenutim prostorijama.” (“Genocid u Bosni i Hercegovini”, Isto, str. 455). Prostorije su bile izuzetno tijesne, sjedilo se na betonu, nije bilo provjetravanja, ljeti su bile velike vrućine, itd.

Ljekarska pomoć nije pružana, pa su se rane logoraša zadobivene usljed mučenja i torture često inficirale i ucrvale.

U zatočene prostorije su bacani bojni otrovi a kada bi logoraši pošli na vrata, bili su ubijani. Tako kada su trebali biti prebačeni u druge logore, “višak” je bio ubijan.

Zavođenje određenih mjera koje će spriječiti uvjete za rađanje unutar te grupe je genocidni akt koji se mogao pratiti i u logorskim sistemima u BiH. Nakon silovanja Bošnjakinja, njima nije dozvoljeno abortiranje, odnosno trudne žene su zadržavali u logorima do kasne trudnoće i poslije ih progonili, s namjerom da rađaju neželjenu djecu. Nakon toga, i poslije silovanja, mnoge žene nisu sklapale brakove, a nemali broj je trajno raskinuo porodičnu vezu, porodice su destruktuirane.

Prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu je, također, genocidni akt koji se može dijelom dovesti u vezu s logorima. Mnoga djeca su iz logora, ili nakon razdvajanja od roditelja, premještena u drugu skupinu, što je ostavilo trajne posljedice na njihov razvoj. U novom društvenom ambijentu, djeca su bila asimilovana, a nerijetko su bila i predmet prodaje, nezakonitog usvajanja i sl. ■

Bećir Macić

GENOCIDAL ACT AGAINST BOSNIAKS IN CAMPS AND OTHER PLACES OF DETENTION

During the aggression against Bosnia and Herzegovina (1992-1995) and pursuant to the ruling of a respectable court, the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia in The Hague (19 April 2004), an act of genocide was committed in this country. The most serious form of crime against humanity, with all its five elements pursuant to the Convention on Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (1948, Article II), was committed against the Bosniak community, with the intention of its destruction, in part or in full. In order to elaborate the genocide against Bosniaks, this crime can be linked to Serb-controlled detention camps in BiH, where genocidal acts were committed. According to data available, there were some 600 detention camps under Serb control, and some 200,000 detainees, mainly Bosniaks, were at some point detained in those camps.

Killings of Bosniaks as members of a groups were committed as part of a plan in those camps, they were systematic, organised and massive, involving a considerable number of perpetrators, on the basis of a model prepared in advance. This contributed to the killing of a large number of Bosniaks – some 40,000 – in such camps.

Infliction of serious physical and mental injuries on members of a group, Bosniaks, was also a systemic occurrence in the camps. Several acts may be listed as genocidal acts, primarily rape and different forms of torture. Victims were mainly girls and young women, often quite young girls of fourteen or less, and even women older than 60. Many of them suffered repeated brutal rape and were killed at the end.

Deliberate infliction of living conditions leading to physical destruction of a group, in part or as a whole, is an act of genocide largely executed in camps and illustrated by numerous examples, particularly in relation to accommodation conditions, hygiene, food, etc. Housing included storage hangars, concrete bunkers, tunnels, warehouses, different warehousing and storage facilities, mines, old mine shafts, garages, basements, cattle farms, etc. The premises used were small; floors were used as beds, with no fresh air, and with immense indoor heat in the summer, etc.

Introduction of measures to prevent births among the group is a genocidal

act evident in the camps in BiH. After being raped, Bosniak women were not allowed to abort the babies, i.e. they were kept in camps until very late into the pregnancy, and were later expelled with the intention of being forced to give birth to unwanted children. After such events and after rapes, many women never married, and many of them also never returned to their families, thus destroying them forever.

Forced movement of children from one group to another is also a genocidal act which can be partly related to camps. After being separated from their parents in the camps, many children re moved to another group, which marred their development permanently. Children were assimilated in the new environment, and they were often sold, illegally adopted, etc.